

16. YÜZYILDA AKSEKİ (Yerleşme, Nüfus ve Ekonomi)

AKSEKİ in 16th CENTURY
(Settlements, Population and Economy)

Ismail Kıvrım*

Özet

Anadolu'nun iç kısımlarını Konya üzerinden tarihi Alanya limanına bağlayan yol üzerinde bulunan Akseki, 16. yüzyılın başlarında Alâiye Kazası'na bağlı bir nahiye iken bu yüzyılın ikinci yarısında yapılan idari düzenleme ile kaza statüsüne kavuşturulmuştur. Akseki isminde bir yerleşim yeri bulunmayıp, bu ismini Marolya Köyü'nde kurulan Akseki ismindeki pazardan almıştır. Bölgenin ekonomik durumu önemli ölçüde tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Bu yüzyılın sonuna doğru Anadolu şehir ve kasabalarında olduğu gibi Akseki'nin de nüfusu ve ürettiği ürünlerde önemli miktarda artışlar olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Akseki, Alâiye, Marolya, tahinhane, harnup.

Abstract

Akseki is located on the road connecting the historical port of Alanya to the inner parts of Anatolia passing through Konya. In the beginning of 16th century Akseki was a district of Alaiye, in the second half of this century it acquired city status with an administrative change. There is no inhabited place named as Akseki, it's name come from the name of bazaar which is founded in the village of Marolya. Economy of the region was significantly based on agriculture and animal husbandry. Towards the end at this century population and products of the city significantly increases as well as in other Anatolian cities and towns.

Key Words: Akseki, Alâiye, Marolya, tahinhane, carop.

* (Doç. Dr.); Gaziantep Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, ikivrim@hotmail.com

Giriş

16. yüzyılda Alâiye Sancağı'na bağlı kazalardan birisi olan Akseki, tarihi süreç içerisinde sosyal, iktisadi ve kültürel yönden gelişerek bugün Anadolu'nun küçük bir şehri görünümünü almıştır. Günümüzde Akseki, Antalya iline bağlı Batı Torosların güneyinde kurulmuş bir ilçedir. Doğusunda Gündoğmuş, Bozkır, batısında Manavgat, İbradı, kuzeyinde Beyşehir, Seydişehir, güneyinde Manavgat ve Gündoğmuş ilçeleri yer alır. Yüzölçümü 2.390 km², denizden yüksekliği ise 1000-1050 metredir. İlçenin coğrafi yapısı Manavgat ırmağının oluşturduğu büyük bir vadi ile engebeli ve dağlık bir görünüme sahiptir.

Manavgat ırmağının açmış olduğu vadi nedeniyle Akdeniz'in ılıman etkisinin Akseki'ye kadar ulaştığı, burada doğal olarak bulunan Akdeniz Bitki örtüsü topluluğuna ait bitkilerden, maki elemanlarından anlaşılır. Kıyıya 67 km.'lik karayolu ile ulaşılır. Bu mesafe kuş uçuşu olarak yaklaşık 50-55 km kadardır. Aradaki uzaklığın az olmasının da bu iklim özelliği üzerinde etkisi vardır. Ancak Akdeniz kıyısı ile karşılaştırıldığında yükseltinin 1000 m'nin üzerine çıkmasıyla kışlar sertleşir. Yazlar ise tipik Akdeniz ikliminin gerektirdiği özellikte yani kurak ve sıcak geçmektedir¹.

Anadolu'nun iç kısımlarını Konya üzerinden tarihi Alanya limanına bağlayan yol üzerinde bulunan Akseki bölgesi antik çağda Coracesium adıyla Alanya, Perge, Side ve Aspendos gibi önemli şehirleri ile birlikte *Pamphylia* bölgesinde yer almaktaydı². Bergama kralı II. Attolus (MÖ 159-138) zamanında kurulan Coracesium (Alanya) şehri, III. Attolus'un varis bırakmadan ölmesiyle, vasiyeti üzerine Romalılara geçti ise de MÖ II. yüzyılda korsanların istilâsına uğradı ve bir korsan limanı ve üssü hâline geldi. Şehir, MÖ I. yüzyılda Büyük Antiochus'a başarı ile direnmişse de sonunda Roma komutanı Pompeius tarafından Roma hâkimiyetine girdi³. Alanya ile birlikte iç bölgeler de bu dönemde Roma ve Bizans hâkimiyetine geçti. Nitekim bu dönemden kalma burçlar, köprü ayakları ve antik şehir kalıntıları vardır. Yöre değişik milletler tarafından hep ele geçirilmek istenmiştir. Ayrıca Akseki'nin cazibe merkezi olmasının sebebi, büyük ve kerestesi değerli ormanlık alanlarının bulunmasıdır.

Müslüman ordularının Anadolu'yu ele geçirmeleri sırasında, diğer bazı şehirleri gibi Alâiye ve çevresi de 860'lı yıllarda Abbasiler tarafından bir süre ele geçirildi⁴. Nitekim Alâiye ve çevresinin Türkler ve İslam orduları tarafından tam anlamı ile fethi Anadolu Selçuklu sultanı Alâeddin Keykubad zamanındadır. Şehrin Selçuklu hâkimiyetine girmesi

¹ Hüseyin Saraçoğlu, *Akdeniz Bölgesi*, İstanbul 1989, s. 438-440; Süha Kocakuşak, "Alanya'da Kentleşmeyi Etkileyen Coğrafi Faktörler", *I. Alanya Tarih ve Kültür Seminerleri*, Alanya 1992, s. 103-104.

² İsmail Hakkı Konyalı, *Alâiye*, İstanbul 1946, s. 16-19.

³ Konyalı, *Alâiye*, s. 25; Giray Ercenk, "Pamphylia Bölgesi ve Çevresi Eski Yol Sistemi", *Belleten*, LVI/216, Ankara 1992, s. 363.

⁴ Adnan Gürbüz, "XVI-XVII Yüzyıllarda Alâiye Kalesi", *X. Alanya Tarih ve Kültür Semineri*, 26-27 Mayıs 2001, s. 207.

16. YÜZYILDA AKSEKİ (Yerleşme, Nüfus ve Ekonomi)

ile birlikte Alâiye, uluslar arası ticarete Selçuklu Devleti'ne yeni bir güç kattı⁵. Ayrıca bu fetih ile birlikte Akseki üzerinden iç bölgelerin Alâiye limanları ile bağlantısı sağlanmış oldu⁶.

Selçuklu Devleti'nin 1243 Köseadağ Savaşı sonrası zayıflayıp Anadolu'nun İlhanlı nüfuzuna girmeye başlaması ile Anadolu'da yer yer beylikler ortaya çıkmaya başladı. Antalya ile birlikte Alanya ve çevresinde, Hamidoğulları, Tekeoğulları, Karamanoğulları ve Alâiye Beyliği önemli rol oynadı. Alanya ile birlikte Akseki ve çevresinde 1276 senesinden sonra Karamanoğullarının hâkimiyeti söz konusudur⁷. Daha sonra Alâiye ve çevresi Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetine girmiştir. İlk defa Yıldırım Bayezid tarafından bu bölge 1391 yılında alınır. Ancak diğer yerler gibi burası da Ankara Savaşı sonrası Osmanlı hâkimiyetinden çıkmıştır. Daha sonra Alâiye ve çevresinin ise Osmanlı hâkimiyetine girmesi 1471 yılındadır. Nitekim Osmanlı Devleti Anadolu'da tamamen hâkimiyeti sağlamak istiyordu. Bu amaçla Fatih Sultan Mehmet döneminde Gedik Ahmet Paşa tarafından 1471 tarihinde fethedilmiştir⁸.

Bu çalışmada 16. yüzyılda Akseki'de yerleşme, nüfus ve ekonomik durum konu edilmektedir. Çalışmamızın ana kaynakları, Başbakanlık Osmanlı Arşivinde bulunan 16029 (1475 tarihli) numaralı Maliyeden Müdevver Defteri (MAD), 990 numaralı (1500 tarihli) mufassal tahrir defteri⁹ ile 166 numaralı (1530 tarihli) icmal tahrir defteri¹⁰ ve Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyûd-ı Kadime Arşivinde bulunan 172 numaralı (1574-75 tarihli) mufassal tahrir defterleridir¹¹.

⁵ Halil İnalçık, *Devlet-i Aliyye*, İstanbul 2009, s. 3; Selim Hilmi Özkan, *Osmanlı'dan Cumhuriyete Gündoğmuş*, Alanya, 2011, s. 7.

⁶ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 2004, s. 360.

⁷ Özkan, *Osmanlı'dan Cumhuriyete Gündoğmuş*, s. 9.

⁸ İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C. I, İstanbul 1971, s. 317.

⁹ Tarihsiz olan bu defterin baş tarafı eksiktir. Tahminen 1500 yılların başına aittir. Defter 1475 yılından sonra tutulduğu kesindir. Çünkü 1475 yılına ait MAD 16029 numaralı icmal defter ile bu defteri kıyaslandığı zaman, MAD 16029 numaralı defterdeki "fi'l-asl, kesr ve ez-ziyade" rakamların toplamı 1475 yılındaki hâsılları ortaya çıkarmaktadır.

¹⁰ 1530 tarihli 166 numaralı icmal defteri Başbakanlık Osmanlı Arşivindedir. Alâiye Sancağı bu defterin 613 ile 628 sayfaları arasındadır. Defterin 618 ile 621 sayfaları arası Akseki'yi kapsamaktadır.

¹¹ Defterin tarihi bilinmemekle birlikte baş tarafında III. Murad'ın tuğrası bulunmaktadır. Ancak Araştırmacılar bu defterin tarihini 1555 olarak almaktadırlar. Mehtap Akgül, *16. Yüzyıl Arşiv Kayıtlarına Göre Alâiye'nin Sosyal ve Ekonomik Hayatı ile Nüfus ve İdari Taksimatı*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Fakültesi Türk İktisat Tarihi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1989, s. XV. Bize göre bu defter III. Murad dönemine ait olduğudur. Çünkü kayıt sistemi bu dönemdeki defterlerle aynıdır. Nitekim III. Murad dönemine ait 363 numaralı Alâiye Sancağı icmal defterindeki köy hâsılları yekûnları 172 numaralı defterle aynıdır. Bu nedenle biz bu defteri 1574-1575 olarak tarihlendirmekteyiz. Ayrıca bu deftere 19. yüzyılın sonlarına kadar bir takım kayıtlar ilave olunmuştur. Bu da bize Alâiye Sancağı'nın son tahriri olduğunu ortaya koyduğu gibi, aynı zamanda, daha sonraki yüzyıllarda sık sık müracaat edilen bir kütük defteri özelliğini taşıdığını da ispat etmektedir. Defter 150 varaktan oluşmaktadır. 130 b varaktan itibaren Alâiye Sancağını vakıfları kayıtlıdır. 172 numaralı defterde Akseki Kazası'na ait bilgiler 76b-92b varaklar arasında bulunmaktadır.

İdari Taksimat

Osmanlı taşra teşkilatında askerî, mülkî, iktisadî ve sosyal hayatın esasını teşkil eden eyalet sisteminin en önemli idarî merkezini sancaklar oluşturur. Sancaklar ise bu sistem içerisinde kaza ve nahiyeye gibi daha alt idarî birimlere ayrılmıştır. Osmanlı idarî sisteminde "nahiye" temel idarî birim olmasına rağmen, kadı'nın bulunduğu yer manasına gelen "kaza" terimi bazen nahiyeye eşdeğer olarak kullanılmaktadır. Bazen da bir grup nahiyeye belli bir kazaya bağlı olabilmektedir¹². Kaza ve nahiyeler, sancak veya 16. yüzyıl boyunca kullanıldığı üzere "liva" olarak bilinen daha büyük idarî bölümlerin birer parçalarıdır. Nitekim vilâyet veya eyaletler bu idarî birimlerden teşekkül etmektedir¹³.

Alâiye Sancağı'na ait 1475 tarihli maliyeden müdevver¹⁴ ve 1500 tarihli mufassal tahrir defterlerinde Akseki idari birim olarak geçmemektedir¹⁵. Ancak bu defterlerde Akseki'nin köylerinin büyük bir bölümü Höngere (Çöngere), Murt ve Kise nahiyelerine kayıtlıdır¹⁶. Nitekim 1500 tarihli defterde Akseki ismi Alâiye Sancağı'nın ihtisabında pazar ismidir¹⁷. İlk defa Akseki, Alâiye Sancağı'na bağlı nahiyeye idari birimi olarak 1530 tarihli muhasebe defterinde ortaya çıkmaktadır¹⁸. 1575 tarihli tahrir defterinde ise bu sancağın kazası statüsüne getirilmiştir¹⁹. Nitekim 17. yüzyılda da idari durumunda bir değişiklik yoktur²⁰.

Yerleşme

İnsanın varlığını sürdürebilmesi için; su, yiyecek, korunma ve dinlenme gereksinimlerinin karşılanması her devirde önemli olmuştur. Bunlardan sıcaklık, yağış, rüzgâr gibi iklim elemanlarıyla mücadele etmek, diğer canlıların saldırılarına karşı can ve mal güvenliğini sağlamak, kapalı bir mekânda dinlenmek ve uyumak, insanoğlu için bugün de kaçınılmaz zorunluluklardır. Korunma, dinlenme, istek ve içgüdüsünün yanında, diğer temel gereksinimlerin peşinden sürekli yer değiştirmek yerine, bunların bir arada kolaylıkla bulunabileceği yerlerde, sabit bir yaşam sürme, yani yerleşme isteği;

¹² Nahiyeye terimi için bk. İ. Metin Kunt, *Sancaktan Eyalete, 1550-1650 Arasında Osmanlı Ümerası ve İl İdaresi*, İstanbul 1978, s. 23; John Deny, "Sancak", *İA*, X, İstanbul 1993, s. 186-189; M. Tayyib Gökbilgin, "Nahiye", *İA*, C. IX, İstanbul 1993, s. 37.

¹³ Mehmet Ali Ünal, *XVI. Yüzyılda Harput Sancağı (1518-1566)*, Ankara 1989, s. 29; Selim Hilmi Özkan, "XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Alâiye Sancağının İdari Yapısı ve Nüfus Durumu", *Türklük Bilim Araştırmaları Dergisi, TUBAR*, C. XXIX, S. 29, 2011, Bahar, s. 277.

¹⁴ Başbakanlık Osmanlı Arşivi [=BOA], Maliyeden Müdevver Defteri [=MAD], nr. 16029, bu deftere göre Alâiye Sancağı Sidre, Hasunlar, Aksaz, Oba, Çöngere, Murt, Mahmudlar, Karacalar, Anağlu, Alara ve Manavgad nahiyelerine ayrılmıştır.

¹⁵ BOA, Tahrir Defteri [=TD], nr. 990, bu deftere göre Alâiye Sancağı, Oba-bazarı, Dimderesi, Kise, Murt, Mahmudlar, Ginareş, Karacalar, Anağlu, Alara ve Karahisar nahiyelerine ayrılmıştır.

¹⁶ BOA, MAD, nr. 16029, s. 5, 7, 17, 19, 20, 22, 23, 24, 26. TD, nr. 990, s. 38, 49-77, 117, 118, 127-129.

¹⁷ (BOA, TD, nr. 990, s. 127)

¹⁸ BOA, TD, nr. 166, s. 618. Bu deftere göre Alâiye Sancağı, Manavgad Kaza, Alâiye ve Akseki Nahiyedir.

¹⁹ Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyûd-ı Kadime Arşivin [=TKA], TD, nr. 172, bu deftere göre Alâiye Sancağı'nın kazaları, Alâiye, Akseki ve Manavgad. Nahiyeleri ise, Oba-bazarı, Mahmudlar, Anağlu, Dimderesi, Kise, Çöngere, Alara, Akçahisar ve Atabey.

²⁰ BOA, TD, nr. 765. Bu deftere göre Alâiye Sancağı, Alâiye, Manavgad ve Akseki kazalarına ayrılmıştır. Nahiyeleri ise, Anağlu, Dimderesi, Oba-bazarı, Atabey, Mahmudlar ve Çöngeredir.

16. YÜZYILDA AKSEKİ (Yerleşme, Nüfus ve Ekonomi)

insan topluluklarının uzun bir süreç sonucunda ulaştığı dönüm noktalarından birisi olmuştur²¹. Bu bağlamda, yerleşme, en geniş anlamı ile insanların oturduğu, faydalandığı alandır. Dar anlamda ise, insanların içinde oturduğu ve diğer faaliyetlerde bulunduğu yerlerdir²².

Yerleşmeler, kır ve şehir yerleşmeleri olarak ikiye ayrılmaktadır. Kır yerleşmeleri ise geçici ve sürekli yerleşmeler olarak tasnif edilmektedir. Buna göre insanların bir yerde bütün yıl faaliyette olmaları “sürekli yerleşmeleri”, geçici bir süre faaliyette olmaları ise “geçici yerleşmeleri” oluşturmaktadır²³. Sürekli yerleşmelerde, fonksiyonel sınıflama genellikle “şehir, kasaba ve köy” olmak üzere üçe ayrılırken, geçici yerleşmeler de “yayla, kışla, mezraa vb.” şeklinde yapılmaktadır²⁴.

Nitekim tahrir defterlerinde yapılan incelemede bu dönemde Akseki adıyla bir nahiye merkezinin, yani ‘nefs’inin olmadığı görülmüştür. Yani bir şehir yerleşmesi yoktur. Ancak nahiye merkezi Marolya Köyü’dür. Akseki ismini ise burada kurulan pazardan almaktadır. Bu nedenle Akseki’de köy yerleşmesi vardır.

Osmanlı döneminde köyler, belgelere “karye” adı ile kaydedilmiş olup, vergi nüfusu ne olursa olsun belgelerde bu şekilde belirtilen, alınan vergilerden de anlaşılacağı üzere ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayalı bütün yerleşme merkezleri köydür. Aynı zamanda Osmanlı dönemi köyleri sipahilerin oturduğu iskân merkezleridir. Fakat köy sadece meskenlerin bulunduğu yer olmayıp, kendilerini çevreleyen tarım alanları ile birlik oluşturan ve hemen hemen bütün faaliyeti ziraat ve hayvancılığa dayanan²⁵ bir idari ünite ve coğrafi bir yerleşme türüdür²⁶.

Yukarıda da belirtildiği gibi Akseki’de yerleşmelerin tamamı köy yerleşmesidir. Köy sayısı bakımından Akseki, bu dönemde Alâiye Sancağı’nın büyük kazalarından birisidir. Tablo 1’de de görüleceği üzere 1500 yılındaki 22 köy, 1530 yılında bir araya getirilerek Akseki Nahiyesi adı altında idari bir birim oluşturulmuştur²⁷. 1575’te köy yerleşim sayısı 37 olmuştur. Bu dönemde köy sayısının artmasının nedeni ise bazı köylerin bölünerek yeni köy oluşturulmasıdır. Bunlardan, Sarıhaliller Berliye’den, Karadere Efteşe’den, Sarabbas Akşahap’tan ve Bucakkışla Minariye’den ayrılarak müstakil köy haline getirilmiştir. Nitekim bu tarihte beş köyün de nüfusları arttığı için mahallelere ayrıldığı görülmektedir. Bunlar, Berliye, İlyad, Armağan Bucağı ve Toblar adında üç mahalleye ayrılırken, Görsetle ise, Hoca Kuli, Âşıklar ve Kurdlar, Mancılar, Dereköy, Halillü, Mudos ve Kepez olmak üzere sekiz mahalleye, Birgos’da Viranyakası, Âşıklar, Hacı Haliller, Hamallar, Kiriş, Alakilise ve Cendeve mahallelerine, Şehabsusuz ise Ceceler ve Samul adlı mahallelere ayrılırken Kagras ise Kagras ve Emiriye isimli iki mahalleye ayrılmıştır.

²¹ Ertuğrul Murat Özgür, *Yerleşme Coğrafyasına Giriş*, Ankara 2010, s. 11.

²² Reşat İzbirak, *Coğrafya Terimler Sözlüğü*, İstanbul 1992, s. 351-352.

²³ Hayati Doğanay, *Türkiye Beşeri Coğrafyası*, Ankara 1997, s. 252.

²⁴ Doğanay, *Beşeri Coğrafya*, s. 272.

²⁵ Halil İnalçık, *Hicri 835 Tarihli Suret-i Defter-i Sancak-i Arvanid*, Ankara 1954, s. XXVIII.

²⁶ Osman Gümüşçü, *XVI. Yüzyılda Larende (Karaman) Kazasında Yerleşme ve Nüfus*, Ankara 2001, s. 99.

²⁷ BOA, TD, nr. 990, s. 618-19.

Tablo 1: Akseki'de köyler ve günümüzdeki adları

No	Köyün Adı	Günümüzdeki Adı
1	Marolya	Akseki
2	Berliye	
	Mahalle-i İlvad	Büyük İlvad
	Mahalle-i Armağan Bucağı	Bucak İlvad
	Mahalle-i Toblar	
3	Sarı Haliller	Sarı Haliller
4	Görsetle, nâm-diğer Görsele	
	Mahalle-i Hoca Kuli	
	Mahalle-i Âşıklar ve Kurdlar	
	Mahalle-i Mancılar	
	Mahalle-i Dereköy	Hoca köy
	Mahalle-i Halillü ve Mudos ve Kepez	
5	Birgos	Mahmutlar
	Mahalle-i Viranyakası	Erenkaya
	Mahalle-i Âşıklar	Aşağışıklar
	Mahalle-i Hacı Haliller	
	Mahalle-i Hamallar	
	Mahalle-i Geriş	Geriş
	Mahalle-i Alakilise	Alaçeşme
	Mahalle-i Cendeve	Cendeve
6	Manaval	Pınarbaşı
7	Efteşe	
8	Çaltulıçukur	Çukur
9	Karadere	
10	Minyat ve Eskihisar	Kepezbeleni
11	Mukalos	
12	Aklar	
13	Fersin, nâm-ı diğer Fersün	Güçlüköy
14	Papahut ve Güneycik	
15	Murt	Murtiçi
16	Kiliselü	Taşlıca
17	Eyügalu (İvgalü)	Sinanhoca
18	Şehabsusuz	
	Mahalle-i Şehabsusuz	Susuzşahap
	Mahalle-i Ceceler	Ceceler
	Mahalle-i Samul	
19	Kagras	Cevizli
	Mahalle-i Kagras	

16. YÜZYILDA AKSEKİ (Yerleşme, Nüfus ve Ekonomi)

	Mahalle-i Emiriye	Güneyyaka
20	Tutus	Çınardibi
21	Cöykar? (Hoykar)	
22	Simyan, nâm-ı diğer Değirmenlik	Süleymaniye - Değirmenlik
23	Karıkişla nâm-ı diğer Karıtonrul	Karakışla
24	Gelves	Dutluca
25	Bucaklu	Hüsamettin
26	Alavade	Çanakpınar
27	Didere	Dikmen
28	Kıraganda	Sadıklar
29	Bucaktonrul, nâm-ı diğer Yarpuztonrul	Yarpuz
30	Sülles	Güzelsu
31	Akşehab	Akşahap
32	Sarabbas	
33	Gödene	Gödene
34	Minariye	Minareli
35	Bucakkışla	Bucakkışla
36	Güneykişla	Güneykişla
37	Çimi	Çimi

Nüfus

Nüfus, sınırları belirlenmiş bir sahada, belirli bir tarihte yaşayan insanların tamamıdır. Nüfus, eskiden beri insanların ilgisini çekmiş, onlara araştırma konusu olmuştur²⁸.

Sanayi öncesi bir toplumun mali istatistiklerini temel alan herhangi bir nüfus incelemesinin kesin bir doğruluk iddiasında bulunması olanaksızdır. Bu durumda mutlak rakamlarla uğraşmak yerine eğilimlerin gösterilmesi ile yetinmek gerekir²⁹. Nüfus istatistikleri söz konusu olduğunda, Osmanlı tahrirleri ne toplam nüfus ne de doğum, ölüm ve evlenmeler hakkında bilgi içerir³⁰. Bir başka deyişle yalnızca vergi mükellefleri ya da yetişkin erkekler kayıt altına alınmıştır. Vergiden muaf tutulan kişiler de genellikle kaydedilmemiştir. Bunlar, askerî-idari sınıfın (askerî) üyeleri olabilecekleri gibi, devletin hizmetinde olan halktan kişiler de olabiliyorlardı³¹. Ayrıca ergenlik çağına gelmemiş erkek çocuklar, kız çocuklar ve kadınlar defterlerde hiç yer almadığı gibi, ortalama bir hanenin kaç kişiden oluştuğu hakkında da herhangi bir ipucu yoktur³². Defterler mali nedenlerle derlendikleri için nüfusun tamamını değil sadece vergi mükelleflerini

²⁸ Erol Tümertekin, Nazmiye Özgüç, *Beşeri Coğrafya İnsan Kültür, Mekân*, İstanbul 2006, s. 172-178.

²⁹ Huricihan İslamoğlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Köylü*, İstanbul 2010, s. 107.

³⁰ Ömer Lütfi Barkan, "Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi", *Türkiyat Mecmuası*, X, İstanbul 1953, s. 1-25.

³¹ Halil İnalçık, "Osmanlılar'da Raiyyet Rüsûmu", *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*, İstanbul 1996, s. 52-55.

³² Bk. Nejat Göyünç, "Hâne Deyimi Hakkında", *İÜ. EFTD*, 32, İstanbul 1979, s. 331-348.

kapsamaktadır³³. Tahrir defterlerinin modern anlamda bir nüfus sayımı olmadığı açıktır. Tahrirlerin, sadece bir nüfus sayımı amacıyla yapılmamış olması nedeniyle demografi ilmi anlamında eksik sayılabilecek bilgiler mevcuttur. Bu nedenle defterler üzerinde çalışan bazı araştırmacılar, defterlerin demografik anlamda kıymetli bilgiler vermesi yanında ihtiyatlı kullanılması gerektiğini ifade etmektedirler³⁴. Tahrir defterleri, bazen oldukça ayrıntılı bilgi verirken, bazı konularda örneğin, bir yerleşme merkezinde yaşayan “toplam nüfus” hakkında aynı detayı vermezler. Mufassal tahrir defterleri, genellikle bir yerleşme merkezinde yaşayan vergi nüfusu (nefer) ile oradaki hane sayılarını birlikte vermiş, bazen de hane sayısı verilmeden nefer sayısı ile yetinilmiştir. Adı geçen eksiklikler nedeniyle, bir yerleşme merkezinde yaşayan “toplam nüfus”u bulmak için, çeşitli araştırmacılar tarafından farklı fikirler ileri sürülmüştür.

Yapılan bu çalışmalar sayesinde, tahrir defterlerinin eksiklikleri ve dikkat edilmesi gereken noktalarının büyük bir kısmı aydınlatılmıştır. Fakat bu defterler üzerine yapılan çalışmaların fazla olmasına rağmen aydınlatılmayan önemli bir nokta, genel nüfusa ulaşmak için önem arz eden, tahrir defterlerinde geçen “hane” tabiridir³⁵. Nitekim “hane”den kastedilen, aynı çatı altında oturanlardan ziyade bağımsız olarak bir gelir kaynağına sahip evli çiftler olduğunu belirtmek gerekir. Dolayısıyla, aynı evde kalan fakat bağımsız gelir kaynağına sahip evli erkek ayrı bir “hane”dir³⁶. 16. yüzyılda hanenin aynı çatı altında yaşayan kişilerin teşkil ettiği ve aynı zamanda mali niteliği olan bir birim olduğu söylenebilir.

Toplam nüfusu bulmak için en çok kullanılan yöntem “nefer” veya “hane” sayılarını belirlenecek olan bir katsayı ile çarpmaktır. İlk defa Ömer Lütfi Barkan’ın hane karşılığı olarak kabul ettiği “5” rakamı pek çok araştırmacı tarafından benimsenmiştir. Nejat Göyünç ve Lowry de 5’i tercih etmişlerdir. Daha sonra F. Sümer 7, Cohen-Lewis 6, M. A. Cook 4,5 katsayılarını kullanmışlardır. Hatta M. A. Cook, hane ve nefer sayısını farklı katsayılar ile çarpma yoluna gitmiş, hane sayısını 4,5 ile nefer sayısını da 3 ile çarpmak suretiyle sonuca gitmeye çalışmıştır. J. C. Russell 3,5; Jennings 3 ve 3,5; H. Özdeğer, 2,5 ve 3 katsayılarını esas almışlardır. M. A. Ünal, doğu bölgeleri için hanenin 7 kişi olarak kabul edilmesinin daha doğru olacağını ifade ederken, H. Doğru ise, belirli bir katsayıyı işleme tabi tutuktan sonra çıkan sonuca, mufassal defterlerde kaydedilmeyen askerî nüfusu ekleyerek sonuca ulaşmıştır. Adı geçen araştırmacı, tahrirlerde bazı zümrelerin (kadı, askerî ve idari yöneticiler, onların kapı halkı ile dinî yapılardaki görevliler)

³³ İslamoğlu, *Devlet ve Köylü*, s. 61.

³⁴ Tahrir defterlerinin kullanımının metodolojik açıdan problemleri için bk. Kemal Çiçek, “Osmanlı Tahrir Defterlerinin Kullanımında Görülen Bazı Problemler ve Yöntem Arayışları”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, 97 (1995), s. 93-111; Feridun Emecen, “Sosyal Tarih Kaynağı Olarak Osmanlı Tahrir Defterleri”, *Tarih ve Sosyoloji Semineri, Bildiriler*, İstanbul, 1990, s. 142-156; Fatma Acun, “Osmanlı Tarihi Araştırmalarının Genişleyen Sınırları: Defteroloji”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, I (1999), s. 319-332; Erhan Afyoncu, “Türkiye’de Tahrir Defterlerine Dayalı Olarak Hazırlanmış Çalışmalar Hakkında Bazı Görüşler”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 11 (2003), s. 267-286.

³⁵ Hane için bk. Göyünç, “Hâne”, s. 331-348.

³⁶ İnalçık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih I*, s. 61.

16. YÜZYILDA AKSEKİ (Yerleşme, Nüfus ve Ekonomi)

kaydedilmediğini söyleyerek, bu şekilde yapılan nüfus hesaplamalarının eksik olduğunu ileri sürmektedir. Bu nedenle Doğru, toplam nüfusu bulmak için hane sayısını 5 katsayısı ile çarpmış, çıkan sonuca % 15 askeri nüfusu ilave etmiştir. Bazı araştırmacılar da S. Faroqhi, Z. Arıkan, M. Elibüyük ve O. Gümüşçü gibi hiçbir katsayı kullanmadan doğrudan vergi nüfusunu (nefer) kullanmışlardır. F. Emecen ise, bu katsayılardan birinin kullanılarak hane ile çarpılıp, çıkan sonuca “mücerred” sayısının eklenmesiyle nüfus miktarını hesaplamaya çalışmıştır³⁷.

Hangi katsayı kullanılırsa kullanılsın, sonuçta bulunan bütün rakamlar Barkan'ın³⁸ da kabul ettiği üzere bir tahminden öteye gidememekte ve rakamların büyümesinden başka bir işe yaramamaktadır. Nitekim görüleceği üzere toplam nüfusu bulmada bir görüş birliği bulunmamaktadır. Bu nedenle çalışmamızda, Akseki'nin toplam nüfusunu hesaplamaktansa, nefer sayısının nüfusu belli bir oranda temsil ettiği varsayımından hareketle, kayıtlı vergi nüfusu belirtilmeye çalışılacaktır.

Dünyada olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de 16. yüzyıl boyunca meydana gelen bir “nüfus artışı” meselesi vardır³⁹. Tarihî açıdan dünyada nüfus artışı konusu, ilk defa Fernand Braudel tarafından etraflıca araştırılmış olup, varsayımları genellikle kabul edilen bir tez haline gelmiştir. Braudel'e göre, 1500-1600 yılları arasında Akdeniz havzasının nüfusu kabaca iki katına çıkmış, yani havzanın her yerinde % 100 civarında bir nüfus artışı yaşanmıştır⁴⁰. Nitekim Türkiye'de ilk defa Barkan aynı artışın Osmanlı Devleti'nde de meydana geldiğini belirtmiş ve Barkan sonrası Osmanlı tarihi çalışan Türk ve yabancı araştırmacılar da aynı görüşü savunmuşlardır⁴¹.

Osman Gümüşçü, Braudel'in 16. yüzyıl için Akdeniz havzasında öngördüğü yıllık % 7 nüfus artış hızı oranına⁴² karşın aynı dönemde Anadolu için bu rakamın % 10 ile 15 aralığında olabileceğini belirtmiştir⁴³.

Akseki Nahiyesi köylerden oluşan belirli bir coğrafi bölgeyi ihtiva ettiği için nüfusun tamamı da köylerde meskûndur. Akseki'de 1500'den 1530 yılına kadar geçen 30 yıllık sürede köylerin toplam nefer sayısı 1478'den 1574'e çıkarak, nüfus yılda %2,07 hızla artmıştır⁴⁴. Bu değeri Akseki köylerinin ortalaması kabul edilirse, ortalamanın bir hayli altında ve üstünde olan köylerin olduğu görülür. Buna göre, nüfus verisi olan 21 köyden 13'ünün sıfırın altında bir değere sahip olduğu, yani nüfusunun azaldığını söylemek mümkündür. Nüfus artış hızı en az olan köyler ise Simyan (%-17), Didere (%-13), Sülles (%-12), Efteşe (%-11), Bucaktonrul (%-11) ve Marolya'dır (%-10). Diğer köylerde ise %-

³⁷ İsmail Kıvrım, *Taşova-Erbaa Yerleşme-Nüfus ve Ekonomi (15-16. Yüzyıl)*, İstanbul 2014, s. 71-72.

³⁸ Barkan, “Demografi”, s. 12.

³⁹ Gümüşçü, *Larende*, s. 148.

⁴⁰ Fernand Braudel, *II. Felipe Döneminde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası I*, Ankara 1993, s. 486.

⁴¹ Feridun Emecen, *XVI. Asırda Manisa Kazâsı*, Ankara 1989, s. 54.

⁴² Braudel, *Akdeniz 1*, s. 486.

⁴³ Gümüşçü, *Larende*, s. 157.

⁴⁴ Köylerin nefer sayıları Türkiye İstatistik Kurumu'nun yıllık nüfus artış hızlarını hesaplamakta kullanılan “ $P=P_0 \cdot e^{rt}$ ” formülü ile hesaplanmıştır.

8 ile %-0,8 arasında azalma olmuştur (bk. tablo 1). Bu dönemde sekiz köyde nüfus artışı olmuştur. Bunlardan beşinde köy ortalamasının üstünde iken sadece Berliye'de (%1,17) ortalamasının altında gerçekleşmiştir. En fazla nüfus artışı Görsele'de (%21) olmuştur. Bunu Kıravgande (%19) ve Alavade (%12) izlemiştir.

Bu nüfus düşüşünü bölgede meydana gelen siyasi ve sosyal olaylarına bakarak değerlendirmek gerekir. Bu yüzyılın başında Anadolu, veba salgını ve kıtlık ile karşı karşıya kalmıştır. Üç yıl boyunca taun ve altı yıl boyunca da kıtlık hüküm sürmüştür⁴⁵. Ayrıca bu dönemde Anadolu'da meydana gelen Alevi ayaklanmaları ve şehzadelerin taht kavgaları da siyasi istikrarı bozduğundan⁴⁶, bölgede göç olaylarından nüfus azalmış olabilir.

1500-1530 yılları arasında sadece Akseki'de değil diğer kazalarda da nüfus artışı belirtilen ortalamasının altında kalmıştır. Bu dönemde Turhal'da⁴⁷ % 2,69, Arım'da (Çarşamba)⁴⁸ % -2,09, Satılmış'da % 6,6, Ünye'de % 1,25, Terme'de % -1,2, Artukabad'da⁴⁹ % 0,8, Sonisa'da⁵⁰ % 1,48 ve Çubuk'ta⁵¹ % 3 olmuştur. Bu dönemde Anadolu'da bir nüfus azalmasının yaşanmış olabileceğini söyleyebiliriz.

1530-1575 tarihleri arasında Akseki'de nüfus artış hızı % 10,37 olup, nüfus bir önceki dönemin 1,5 katı artmıştır. Köylerin toplam nefer sayısı 1574'den 2480'e yükselmiştir. Bu artış hızı Anadolu ortalamasına yakın bir değerdir. Bu dönemde 13 köyün nüfusu artarken, sekiz köyün nüfusu azalmış ve bir köyünki (Berliye) değişmemiştir. Nüfusu azalan köylerin nüfus kaybının nedeni, bu köylerden bazılarının bölünerek yeni köylerin ortaya çıkmasıdır (bk. yerleşme). En fazla nüfusu azalan köyler, Minyat (%21), Efteşe (%18) ve Manaval'dır (%12). Nüfusu en çok artan köyler ise Bucaktonrul (%40), Simyan (%17) ve Marolya'dır (%16).

Bu dönemde nüfusun artmasının en önemli nedeni Anadolu'da bozulan istikrarın tekrar sağlanmasıdır. Nitekim bu boyutlarda bir nüfus artışının Akseki'ye özgü olmadığı ve hemen hemen bütün Anadolu'da görüldüğü malumdur. Aynı dönemde bazı kazaların yıllık nüfus artışları ise, Lâdik'te⁵² % 8,7; Terme'de % 10,9; Bafra'da % 11,1; Arım'da⁵³ % 11,2; Çankırı'da⁵⁴ % 11,9; Kargı'da⁵⁵ % 14,1; Gedegra'da⁵⁶ % 15,8; Kavak'ta % 16,7;

⁴⁵ Hoca Saadettin Efendi, *Tacü't-Tevarih*, III, (çev. İsmet Parmaksızoğlu) III, Ankara 1999, s. 347.

⁴⁶ Mustafa Cezar, *Mufassal Osmanlı Tarihi, Resimli-Haritalı*, III, Ankara 2011, s. 695-706.

⁴⁷ Alpaslan Demir, "XV-XVI. Yüzyılda Turhal Kazası'nda Nüfus- Toprak İlişkisi", *OTAM*, S. 27, Bahar 2010, s. 64.

⁴⁸ Mehmet Öz, *XV-XVI. Yüzyıllarda Canik Sancağı*, Ankara 1999, s. 77.

⁴⁹ Ali Açık-Tekekin Susam, "Artukabad Kazasının Yerleşim ve Nüfus Yapısı (1455-1600)", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XVIII/ 2, İzmir 2003, s. 12.

⁵⁰ Kıvrım, *Taşova-Erbaa*, s. 75.

⁵¹ Hüseyin Çınar, Osman Gümüşçü, *Osmanlıdan Cumhuriyete Çubuk Kazası*, Ankara 2002, s. 110.

⁵² Mehmet Öz, "Akdağ'ın Eteklerinde Seyyidler ve Osmanlılar XV. Yüzyıldan XVII. Yüzyıla Lâdik Kazası", *Geçmişten Geleceğe Samsun 2007*, 2. Kitap, (hızl. Cevdet Yılmaz) Samsun 2007, s. 46-51.

⁵³ M. Öz, *Canik*, s. 77. (Arım, Satılmış, Ünye, Terme, Kavak ve Bafra)

⁵⁴ Ahmet Kankal, *XVI. Yüzyılda Çankırı*, Çankırı 2009, s. 99-100.

⁵⁵ Ahmet Kankal, "16. Yüzyılda İdari-İktisadi ve Sosyal Açından Kargı Kazası", *OTAM*, S. 3, Ankara s. 223-245.

16. YÜZYILDA AKSEKİ (Yerleşme, Nüfus ve Ekonomi)

Divriği'de⁵⁷ % 16,8; Çubuk'ta⁵⁸ % 16,8; Turhal'da⁵⁹ % 19,4; Ünye'de % 20,7; Niksar'da % 21,5; Artukabad'da⁶⁰ % 22,5; Sonisa'da⁶¹ % 17,83 ve Satılmış'da % 23,2 olmuştur.

Akseki'de 1500 tarihinde 1478 neferin 1430'u (%96,75) Müslüman iken 48'i (%3,25) gayrimüslimdir. 1530'da nahiyede toplam 1574 nefer kaydedilmiştir. Bu tarihte 1534 (%97,65) Müslüman nefer var iken 37'de (%2,35) gayrimüslim bulunmaktadır. Bu dönemde Müslüman nüfusta artışı varken gayrimüslim nüfusta bir azalma görülmektedir. 1575'te ise gözle görülür bir nüfus artışı olmuştur. Bu tarihte 2480 nefer bulunmakta, bunun 2425'i (% 97,78) Müslüman iken 55'i (% 2,22) gayrimüslimdir. Görüleceği üzere Akseki'de bu dönemde nüfusun tamamına yakını Müslümanlar oluşturmaktadır.

Tablo 2: 1500, 1530 ve 1575 tarihlerinde Akseki'ye bağlı köylerdeki nefer sayısı ve nüfusun artış oranı

No	Akseki Köyleri	1500	1530	1575	1500-1530	1530-1575
		Nefer	Nefer	Nefer	%	%
1	Marolya	83	62	130	-10,07	16,22
2	Berliye	111	116	116	1,17	0
3	Sarı Haliller			10		
4	Görsetle, nâm-diğer Görsele	78	150	143	21,60	-1,2
5	Birgos	129	180	209	10,9	3,2
6	Manaval	61	59	34	-1,65	-12,54
7	Efteşe	63	45	20	-11,67	-18,3
8	Çaltılıçukur			15		
9	Karadere			24		
10	Minyat ve Eskihisar	80	79	30	-0,83	-21,56
11	Mukalos			22		
12	Aklar			18		
13	Fersin, nâm-ı diğer Fersün			36		
14	Papahut ve Güneycik	50	63	65	7,06	-0,34
15	Murt	67	79	51	5,01	-9,95
16	Kiliselü			21		
17	Eyügalu (İvgalü)	133	109	129	-6,85	3,54
18	Şehabsusuz		71	70		-0,62

⁵⁶ Mehmet Öz, "Tahrir Defterlerine Göre Vezirköprü Yöresinde İskân ve Nüfus (1485-1576)", *Belleten*, LVII/219, Ankara 1994, s. 525.

⁵⁷ Alpaslan Demir, *XVI. Yüzyılda Samsun-Ayıntab Hattı Boyunca Yerleşme, Nüfus ve Ekonomik Yapı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2007, s. 147.

⁵⁸ Çınar, Gümüşçü, *Çubuk Kazası*, s. 118.

⁵⁹ Demir, "Turhal Kazası", s. 65.

⁶⁰ Açıkl-Susam, "Artukabad Yerleşim ve Nüfus", s. 12.

⁶¹ Kıvrım, *Taşova-Erbaa*, s. 78.

19	Kagras	82	71	150	-5,19	16,44
20	Totus			12		
21	Cöykar? (Hoykar)			12		
22	Simyan, nâm-ı diğer Değirmenlik	41	25	58	-17,14	17,98
23	Karıklışla nâm-ı diğer Karıtonrul			35		
24	Gelves	31	37	55	4,85	8,25
25	Bucaklu	23		52		
26	Alavade	30	45	76	12,49	11,22
27	Didere	31	21	28	-13,94	5,37
28	Kıravganda	24	45	43	19,78	-1,49
29	Bucaktonrul, nâm-ı diğer Yarpuztonrul	34	25	154	-11,15	40,32
30	Sülles	58	40	82	-12,87	15,52
31	Akşehab	96	81	119	-5,99	8,3
32	Sarabbas			29		
33	Gödene	75	59	91	-8,4	9,29
34	Minariye			74		
35	Bucakkışla			24		
36	Güneykışla			24		
37	Çimi	98	86	140	-4,68	10,62
Toplam		1478	1574	2480		

Ekonomi

İnsanlar, geçimlerini sağlamak için doğal ortamın uygun olduğu her yerde, o bölgenin potansiyeline göre bir veya birçok ekonomik faaliyet kolu ile uğraşırlar. Bu faaliyetler ayrı ayrı ele alındığında yüzlerce dala ayrılmasına rağmen, genel olarak düşünüldüğünde onları temel olarak üç ana grupta toplamak mümkündür. Bunlar; hammadde üretimi, mamul madde üretimi ve hizmet üretimidir⁶².

Osmanlı toplumu başlıca iki gruba ayrılmaktadır. Bunlardan birincisi “askerî” adı altında toplanan ve görevleri gereği vergilerden muaf tutulan idareci, asker ve ilim adamları; ikincisi ise vergi ödeyen “reaya” adı verilen şehirliler, köylüler ve konar-göçerlerdir. Toplum yapısının genelde bu şekilde oluştuğu Osmanlı düzeninde, nüfusun uğraştığı ekonomik faaliyetler de bu sınıflamaya uygun bir şekilde belirmiştir⁶³.

İlk dönemlerden itibaren yerleşik bir toplum düzenine geçmeye ve bunun yanında idari ve askerî bir düzen kurmaya başlayan Osmanlılarda, tarım ve hayvancılık iktisadi hayat içerisinde oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Sanayi öncesi tarım toplumlarının bütün özelliklerini, Osmanlılarda görmekteyiz. Bu toplumlara tarım toplumu denilmesinin nedeni, tarım dışında çalışan insanlar olmasına rağmen, ekonomik hayatta

⁶² Gümüscü, *Larende*, s. 197.

⁶³ İnalçık, *Ekonomik ve Sosyal Tarih*, s. 52-53.

16. YÜZYILDA AKSEKİ (Yerleşme, Nüfus ve Ekonomi)

ve maliyede en önemli yeri zirai üretimden elde edilen gelirin tutması ve büyük bir kesiminin de bu sahada çalışmasından kaynaklanmaktadır⁶⁴.

Bu bölümde reayadan alınan vergilerle ve buna bağlı olarak tarım ve hayvancılıktan bahsedilecek ve dönemin sanayi tesisleri ele alınacaktır.

Reâyâdan Alınan Vergiler

Osmanlı Devleti tımar sistemini uyguladığı bölgelerde çift veya çiftlik diye adlandırılan ve değişik büyüklükte arazi tasarruf eden çiftçiden yılda bir defa nakit olarak çift resmi alır. Bu verginin alınmasındaki temel şart reayanın toprak tasarruf ediyor olmasıdır. Çiftlik arazilerinin hudutları bulunduğu mevki ve arazinin verim gücüne göre değişmektedir. Ancak, genelde âlâ yerden 60-80, evsât yerden 80-100 ve ednâ yerden 100-150 dönümlük ekilebilir arazi birer çiftlik olarak belirlenmiştir. Bir çiftlikten az yeri olup, yarım çift (*nîm çift*) yerde ziraat yapan reayadan ise çift resminin yarısı alınırdı⁶⁵. Akseki ve çevresindeki arazi daha çok dağlık olmasından dolayı üretime elverişli geniş arazi az miktardadır. Bundan dolayı "*çift*" oluşturulmasında bir takım zorluklar oluşmuştur⁶⁶. Bu nedenle çiftten fazla nim çift bulunmaktadır. Nim çiftten eksik yer tasarruf eden bennaklar "*ekinli bennak*" olarak kabul edilip, hiç toprağı olmayan bennaklar ise "*kara*" ve "*caba*" bennak olarak kabul edilmektedir. Sultan Selim Han Kanunnamesi'nde ise ekinli, caba-kara bennakları ayrı ayrı mütalaa edilmiştir. Ayrıca alınan resm (vergi) miktarları da belirtmiş olup fakir reayaya kara diye kaydedilmiştir⁶⁷. Nitekim Saruhan Sancağında *kisbe kadir* bekârlar mücerred veya kara olarak zikredilmektedir⁶⁸. Ancak Akseki'de ilk defterlerde kara kaydedilirken, daha sonra caba kaydedilmiştir. Burada kara ve caba aynı anlamda kullanılmıştır.

1500 yılında yalnızca Akşahap Köyü'nde iki kişi çift vergisi verirken⁶⁹, 839 nim çift, 451 bennak, 46 kara ve 164 kişi ise mücerred vergisi vermektedir. Ancak bu defterde "*resm-i çift, nîm çift, bennak, kara ve mücerred*" birlikte kaydedildiğinden her grubun ne kadar vergi verdiği tespit edilememiştir. Bu dönemde bu beş grubun verdiği vergi toplamı 22. 588 akçedir. 1575 tarihine gelince bu dönemde Akseki'de zemin olarak Görsetle ve Birgos'ta birer çiftlik tasarruf edilmektedir. Nim çift ise 971 adet (%36,3) olup vergi birim 18 akçedir. Nim çiftin ödediği vergi miktarı 17.478 akçedir. Nim çifti 1249 (%46,7) kişi ile bennak izlemektedir. Bennak'ın vergisi 12 akçe olup toplam miktar ise 13.524 akçedir. 455 (%17) kişi üçüncü sırada caba gelmektedir. Ödediği vergi miktarı 6 akçe olup toplam ödediği miktar ise 2864 akçedir. Bu dönemde mücerredlerden vergi alınmamaktadır.

⁶⁴ Mehmet Öz, "Osmanlı Klasik Döneminde Tarım", *Osmanlı*, III, Ankara 1999, s. 66.

⁶⁵ Ömer Lütfi Barkan, "Çiftlik", *İA*, III, İstanbul 1993, s. 392; , Halil İnalçık, "Osmanlılarda Raiyyet Rüsûmu", *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*, İstanbul 1996, s. 32-41.

⁶⁶ Akgül, *Alaiye*, s. XXIX.

⁶⁷ Hüseyin Özdeğer, *Onaltıncı Asırda Ayıntâb Livâsı*, C. 1, İstanbul, 1988, s. 97.

⁶⁸ Emecen, *Manisa*, s. 229.

⁶⁹ Bunlar, Ali Fâkih veled-i Mehmed ve Mustafa Fâkih veled-i İbrahim'dir. BOA, TD, nr. 990, s. 55, 56.

Cizye, Osmanlı Devleti'nde yaşayan büluğ çağına gelmiş bir takım koşulları taşıyan her gayrimüslim erkekten alınan şahsi bir vergidir⁷⁰. Gayrimüslim reayadan cizye alınması koşulları ise, evinden, bağından ve evindeki eşya ve hayvanlarından başka, 300 akçelik malının olmasıdır⁷¹. Ayrıca belli bir yaşta olmak (14-75), hasta, sakat, din adamı ve işsiz olmamak ve ehl-i kitap olmaktır⁷².

Tahrir defterlerine Hıristiyanlar "gebran" başlığı altında kaydedilmiş ve çift vergileri yükümlülüklerine göre sınıflandırılmıştır. Akseki'de 1500 yılında Efteşe'de 2 (2 *nim çift*), Manaval'da 10 (10 *nim çift*) ve Sülles'te 38 (28 *nim çift*, 5 *bennak*, 4 *mücerred*, 1 *kara*) gayrimüslim var iken, 1575'te ise Manaval'da 6 (4 *nim çift*, 2 *caba*) ve Sülles'te 49 (20 *nim çift*, 21 *bennak*, 8 *caba*) gayrimüslim mevcuttur. Gayrimüslimlerden cizye-i gebran olarak 1500 tarihinde kişi başına 25 akçe cizye vergisi alınırken 1574'de bu miktar 30 akçedir.

Yetiştirilen ürünler ve alınan vergiler

Hububat Akseki'nin bütün köylerinde en çok üretimi yapılan üründür. Bu ürün *öşr-i gallât* başlığı altında, buğday, arpa, çavdar gibi hububat cinsi ürünleri ifade etmektedir. Hububat adı altında zikredilen bu ürünler, tarım ekonomisinin en önemli temel taşları arasındadır. Akseki'nin Tutus Köyü hariç diğer köylerinin tamamında hububat üretimi yapılmaktadır. İncelemiş olduğumuz tahrir defterlerinde hububatın cinsinin tam bir ayrımı yapılmayarak hepsi *öşr-i gallât* adı altında kaydedilmiş, ancak sadece Berliye'de *öşr-i gallât* başlığı altında hinta (buğday) ve şair (arpa) olarak ayrılmıştır⁷³.

Hububat cinsi ürünler müd⁷⁴ ile ölçülmüştür. Tahrir kıymeti müd başına 1500 yılında 40 akçe iken 1575 tarihinde 60 akçedir. Yaklaşık olarak 1500 yılında öşür miktarı 24.800 akçe iken üretim ise 620 müd, 12.400 kile ve 317.440 kg'dır. 1575 tarihinde alınan öşür miktarı 53.955 akçe, üretimin ise 892 müd, 17.840 kile ve 456.704 kg olduğu görülmektedir⁷⁵. Kişi başına düşen miktar ise 1500 yılında 48 kg, 1575'te ise 36,4 kg'dır. En çok hububat üreten köyler ise, Marolya, Berliye, Birgos, Alavade ve Kagras'dır.

Dokuma sanayisinin en önemli hammaddelerinden biri olan pamuk, sıcak iklimde yetişir. Manavgat çayının açmış olduğu vadi nedeniyle Akdeniz'in sıcak ikliminin etkisinin Akseki ve çevresinde görülmesi nedeniyle Pamuk hububattan sonra en çok yetiştirilen bitkidir. Pamuk için tahrir defterlerinde *öşr-i penbe* ve *resm-i penbe* tabirleri

⁷⁰ M. Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I, İstanbul 1993, s. 297-302; C. H. Becker, "Cizye", *İA*, III, İstanbul 1979, s. 199-201; Halil İnalçık, "Osmanlılarda Cizye", *DİA*, VIII, İstanbul 1993, s. 45-48.

⁷¹ Neşet Çağatay, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Re'ayadan Alınan Vergi ve Resimler", *AÜDTCFD*, V/5 (1947), s. 494.

⁷² Boris Christoff Nedkoff, "Osmanlı İmparatorluğunda Cizye", *Belleten*, (çev. Şinasi Altundağ), VII/32, Ankara 1944, s. 621-624.

⁷³ TKA, TD, nr. 172, vrk. 77a. (öşr-i galat, hinta 65 müd, şair 15 müd)

⁷⁴ Müd: Bölgeden bölgeye değişen hacim ölçüsüdür. 1 müd:20 kile, 1 kile: 25,6 kg'dır. Walter Hinz, *İslamda Ölçü Sistemleri*, (çev: Acar Sevim), İstanbul, 1990, s. 58; Halil İnalçık, "Osmanlı Metrolojisine Giriş", (ter. Eşref Bilge Özbilen), *Türk Dünyası Araştırmaları*, S.73, İstanbul 1991, s. 43.

⁷⁵ Berliye'de üretilen 15 müd arpa bu hesaba dâhil edilmemiştir.

16. YÜZYILDA AKSEKİ (Yerleşme, Nüfus ve Ekonomi)

kullanılır. Bu ürün 1500 yılında batman⁷⁶ ile ölçülürken 1575 tarihinde men⁷⁷ ile ölçülmüştür. 1500 yılında 10 köyde⁷⁸ pamuk yetiştirilmekte ve bunların toplam üretimi 308 batmandır. Batman başına öşür miktarı 10 akçe olup alınan toplam öşür 3080 akçedir. 1575 tarihinde Akseki'nin 21 köyünde 335 men pamuk üretimi yapılmıştır. Men başına alınan öşür miktarı ise 20 akçe olup, alınan toplam öşür miktarı ise 9.508 akçedir. En çok pamuk üretimi yapılan köyler ise, Eyügalu, Görsetle, Birgos ve Fersin'dir.

Bir sanayi hammaddesi olan susam, belirli birtakım işlemlerden sonra kullanılmaya müsait hale getirilmekte ve genellikle şeker gıda maddeleri üretenler tarafından tüketilmektedir. Tahrir defterine simsim olarak yazılmıştır. Susam öşrü, salarlık resmine tabi olmayıp, öşrü 1/10 nispetindedir⁷⁹. 1500 tarihinde sadece Murt Köyü'nde üretimi yapılırken 1575 tarihinde dört köyde susam ekimi yapılmaktadır. Bunlar, Birgos, Fersin, Eyügalu ve Murt'tur. Buna göre bu üründen elde edilen öşür miktarı 1500 yılında 20 akçe iken 1575 tarihinde 530 akçedir. 1500 tarihinde susamda kullanılan ölçü birimi kile olup bir kile susam için dört akçe vergi alınmıştır⁸⁰.

Akseki ve çevresindeki araziler dağlık olmakla birlikte oldukça verimlidir. Bunun için bağcılık hemen hemen tüm köylerde yapılmaktadır. Bunun nedeni Akseki ve çevresinin ikliminin üzüm yetiştiriciliği için uygun bir yer olmasıdır. Diğer tarım ürünleri gibi, yetiştirilen bağ ürünlerinden öşür vergisi alınmıştır. Ama bu verginin dönüm üzerinden mi alındığı yoksa asma kök sayısına göre mi alındığı net değildir. Bu durum net olmamakla birlikte, her iki tahrir defterinde de bağ ile birlikte meyve ve diğer ürünlerden alınan vergilerin bazen "*öşr-i bağ*", "*öşr-i bağat*", "*öşr-i bağ, asma*", "*öşr-i bağ, meyve*", "*öşr-i bağ, asma, bâdâm, ceviz vesair meyve*", "*öşr-i bağ, asma, meyve, emrud an vech-i maktu*" bazen de "*öşr-i bağ ber vech-i maktu*" şeklinde yazıldığını görmekteyiz. Nitekim Murt ve Gödene köylerinin bağ gelirleri maktu' olarak alınmaktadır⁸¹. Akseki'de bağcılıktan alınan öşür miktarı 1500 yılında 1.900 akçe iken 1575 tarihinde 2.842 akçedir. En çok bağ öşrü alınan köyler ise, Sülles, Kagras, Marolya, Manaval ve Gödene'dir.

Akseki'de ceviz ve badem üretimi de yapıldığı görülmektedir. Tahrir defterinde "*öşr-i ceviz*", "*öşr-i ceviz ve meyve*", "*öşr-i fıstık ve ceviz*", "*öşr-i bâdâm ve öşr-i bağ, bâdâm*" tabirleri kullanılarak kaydedilmiştir. Ceviz üretimi 1500 yılında Simyan ve Görsetle'de yapılırken alınan öşür miktarı 60 akçedir. 1575'te sekiz köyde ceviz üretimi yapılmakta ve alınan öşür miktarı 159 akçedir. Bu köyler şunlardır, Manaval, Efteşe, Fersin, Eyügalu, Kagras, Gelves, Sülles ve Gödene'dir. Badem ise 1500 tarihinde üretimine rastlanmazken 1575'te

⁷⁶ Batman: (standart)= 72 litre= 7200 dirhem= 23.094 kg.

⁷⁷ Men: (ağır) 12 okka= 15,388 kg

⁷⁸ Görsetle Birgos, Efteşe, Papahut, Murt, Eyügalu, Sülles, Gödene, Minyat ve Manaval.

⁷⁹ Akgül, *Alaiye*, s. XXVI.

⁸⁰ BOA, TD, nr. 990, s. 73

⁸¹ Maktu vergiler ve mukataalar Osmanlı vergi gelirlerinin önemli bir dilimini teşkil etmektedir. Maktu' vergiler muayyen bir meblağ üzerinden yılda bir defa tahsil olunmaktadır. Maktu' vergiler önceden belirlendiği için kazanç ve ürünün çok ve az olması bu vergi miktarının değişmesine sebep değildi. Bazı mezra gelirleri, değirmen gelirleri, tahinhane gelirleri, maktu olarak alınmaktaydı. Özdeğer, *Aymtâb Livâsı*, s 70.

beş köyde üretilmekte ve alınan öşür miktarı 200 akçedir. Bunlar ise, Marolya, Simyan, Gelves, Bucaklı ve Çimi'dir. Akseki'de üretilen bir diğer ürün ise harnub (keçiboynuzu) dur. Bu ürüne 1500 yılında rastlanmazken 1575'te Karadere ve Eyügalu'da yetiştirilmekte ve alınan öşür miktarı 33 akçedir⁸².

Bostan, kavun, karpuz ve sebze gibi ürünlere verilen genel isimdir. Her köylü ailesi kendine yetecek kadar evinin öndeki küçük bahçesine ihtiyacı olan sebzeyi eker. Ancak bu bahçelerden elde edilen ürünler vergi verecek kadar çok değildir. Satılmak amacıyla büyük tarlara ekilen sebze ve bostandan öşür veya resm alınmaktadır. Sebze üretimi "*öşr-i bostan*" "*öşr-i bostan bağ ve asma*", "*öşr-i piyaz*", "*öşr-i bostan ve sebzevât*", "*resm-i pancar, hıyâr ve bostan*" olarak kaydedilmiştir. Akseki'nin köylerinin hemen hemen hepsinde sebze üretiminin olduğunu görmekteyiz. Bostan ve sebze üretimi 1500 tarihinde sadece Kagras'ta bostan ekimi yapılmakta ve alınan öşür miktarı ise 30 akçedir⁸³. 1575 tarihinde 14 köyde bostan ve sebze ekimi yapılmakta olup 892 akçe öşür alınmıştır. Ayrıca Eyügalu ve Cöykar'da soğan (piyaz) üretimi yapılmakta, Eyügalu'dan 20 akçe⁸⁴, Cöykar'da 40 akçe⁸⁵ öşür alınmıştır.

Hayvancılık ve Arıcılık

Günümüzde olduğu gibi Akseki ve çevresinde 16. yüzyılda da hayvancılık önemli bir geçim kaynağıdır. Nitekim arazinin dağlık ve ormanlık olmasıyla özellikle küçükbaş (koyun, keçi) hayvan yetiştiriciliğinin öne çıktığı defterlerdeki vergi (*resm-i ganem*) kayıtlarından anlaşılmaktadır.

Osmanlı Devleti'nde küçükbaş hayvanlardan alınan vergiye "*âdet-i ağnâm*" veya "*resm-i ganem*" denilir. Bu vergi koyun veya keçi yavruladıktan sonra nisan-mayıs aylarında alınır ve kuzulu koyun kuzusu ile beraber sayılırdı⁸⁶. Alâiye Sancağı'nda ağnam vergisi iki koyuna karşılık bir akçe olarak alınmıştır. Bu vergi koyun ve keçinin kuzu ve oğlaklarından alınmamıştır⁸⁷. Tahrir kayıtları verilerine göre Akseki'nin bütün köylerde hayvancılığın yapıldığını söyleyebiliriz. Akseki'den 1500 yılında 14.869 akçe ağnam vergisi alınırken, koyun ve keçi sayısı 29.738'dir. 1575 tarihinde ise 21.326 akçe ağnam vergisi toplanmış olup 42.652 adet koyun ve keçi bulunmaktadır. Bu rakamlar da gösteriyor ki 75 yılda küçükbaş hayvan sayısında yaklaşık %40 oranında bir artış olmuştur. En fazla ağnam vergisi veren köyler, Eyügalu, Berliye, Marolya, Simyan, Fersin, Şahabsusuz ve Akşehab'tır. Ayrıca köy vergi kalemleri arasında görülen yaylak, otlak ve

⁸² TKA, TD, nr. 172, vrk 82b, 84b.

⁸³ BOA, TD, nr. 990, s. 63, 64.

⁸⁴ TKA, TD, nr. 172, vrk. 84b.

⁸⁵ TKA, TD, nr. 172, vrk. 86b.

⁸⁶ Hadiye Tuncer, *Osmanlı İmparatorluğu Arazi Kanunları*, Ankara 1963, s. 6; Feridun M. Emecen, "Ağnam Resmî", *DİA*, I, İstanbul 1988, s. 478

⁸⁷ Akgül, *Alaiye*, s. LVIII.

16. YÜZYILDA AKSEKİ (Yerleşme, Nüfus ve Ekonomi)

çayır resmleri hayvancılıkla ilgi veriler cümlesindedir. Nitekim 1575'te Manaval Köyü'nden yaylak, otlak ve çayır resmi olarak 50 akçe alınmıştır⁸⁸.

Akseki ve çevresinde arıcılık da geniş ölçüde yapılmakta olduğunu incelediğimiz defterlerden görmekteyiz. Nitekim tahrir defterlerinde bu vergi *öşr-i kovan* olarak kaydedilmektedir. Reaya kovan başına sipahiye iki akçe vermekteydi. Buda bize bölgede kovan sayısının ne kadar olduğu konusunda fikir verir. 1500 yılında 485 akçe kovan resmi alınırken (242 adet kovan), 1575'te Totus Köyü hariç tamamında arıcılık yapılmaktadır. *Öşr-i kovan* adı altında alınan bu vergi 1.913 akçedir (956 adet kovan). Arıcılığın her köyde yapılmasının nedeni ise doğal ortam ve fazla insan gücü gerektirmemesi ile izah edilebilir. En fazla arıcılık yapılan köyler ise, Birgos, Fersin, Berliye, Görsetle, Papahut ve Minariye'dir.

Diğer Vergiler

Bölgede tarım ürünlerini yakından ilgilendiren bir başka vergi birimi değirmenlerdir. Buğdayın ve daha sonra da mısırın öğütülmesi işlemleri su ile çalışan değirmenlerle gerçekleştirilir. Bölgede birçok köyde eski usul derelerden ayrılmış harklar üzerinde bulunan küçük değirmenlere hala rastlanmaktadır. Coğrafi yapı engebeli ve dereleri bol olduğu için değirmenlerin tamamı su değirmeni yani asiyabdır. Değirmenlerden alınan vergiye "*resm-i asiyâb*", değirmen resmi denir⁸⁹. Değirmenlerde bulunan taş sayıları "*kıta*" ve "*bâb*" olarak adlandırılmıştır. Alınan vergide bu taş sayısına göre düzenlenmiştir. Aynı olarak alındığı gibi genelde nakdî olarak da alınan resm-i asiyâbın, değirmen yıl içerisinde kaç ay çalışırsa çalışsın, çalıştığı her ay için 5 akçe alınırdı. Yılın tamamı çalışan değirmenlerden 60 akça alınır iken tamamı çalışmayan değirmenlerden çalıştığı zaman dilimine göre vergi alınmaktaydı. Bu da aylık 5 akçeye tekabül etmektedir⁹⁰.

1500 yılında Akseki'de sekiz köyde değirmen varken bunlarda toplam 29 kıta olup bunların altı taşı harap olduğundan çalışmamaktadır. Bu çalışan 32 taşın gelirleri toplamı 500 akçedir. 1575'te Akseki'de 14 köyde bir adet, bir köyde de (Kagras) iki adet olmak üzere 16 adet değirmende toplam 51 bâb (taş) bulunmaktadır bu değirmenlerden 1.075 akçe değirmen resmi alınmıştır (bk. Tablo 3).

Tablo 3: Değirmenlerin bulunduğu köyler, bâb (taş) sayıları ve gelirleri

No	Bulunduğu Köy	1500				1575			
		Kıta (taş)	Geliri	Durumu	Çalıştığı süre	Bâb (taş)	Geliri	Durumu	Çalıştığı süre
1	Görsetle	3	60		6 ay	7	100		
2	Birgos	8	140			7	140		
3	Manaval	3	60			2	30		

⁸⁸ TKA, TD 172, vrk. 81a.

⁸⁹ Neşet Çağatay, "Re'ayadan Alınan Vergi", s. 503.

⁹⁰ Çağatay, "Re'ayadan Alınan Vergi", s. 503, 504.

4	Fersin					2	60		
5	Papahut					2	40		
6	Murt	2	20	1 harap		2	25		
7	Eyügalu	8	80	4 harap		4	80		
8	Kagras	2	40			2	60		
9	Kagras					2	60		6 ay
10	Tosus					2	60		6 ay
11	Simyan					2	120		
12	Gelves					5	100		
13	Sülles	3	40	1 harap		2	40		
14	Göden	1	20			2	40		
15	Bucakkışla					4	80		
16	Çimi					2	40		
17	Efteşe	2	40						
Toplam		32	500			51	1075		

Tahinhane, Akseki'de yetiştirilen susamdan elde edilen yağın çöven bitkisiyle karıştırılmasından elde edilen tahin imalathanelerinin ismidir. Bölgede susam üretiminin 1575'te arttığı için tahinhanelerin de yaygın olduğunu görmekteyiz. Tablo 4'te de görüldüğü gibi Akseki'de Marolya, Murt, Gelves ve Sülles'de bir, Berliye'de iki adet tahinhane bulunmaktadır. Bunlardan alınan vergi toplamı ise 615 akçedir.

Tablo 4: 1575'te Tahinhanelerin bulunduğu köyler, bâb (taş) sayıları ve gelirleri

S.N	Bulunduğu Köy	Bâb	Geliri
1	Marolya	-	50
2	Berliye	2	300
3	Berliye (cedid)	3	150
4	Karadere	2	30
5	Murt	1	15
6	Gelves	1	100
7	Akşahap	-	20
8	Bucakkışla	Harap	-
9	Çimi	Harap	-
Toplam		9	615

16. yüzyılda tekstil sanayisinin vazgeçilmez işletmelerinden biri de boyahanelerdir. Kent ekonomilerinde önemli bir yere sahip olan ve Osmanlı sanayi sektörünün bir parçası olan boyahaneler, kumaş ve ipliklere renk ve desen kazandırmak için kullanılmaktaydı⁹¹.

⁹¹ Ünal, *Harput Sancağı*, s. 225.

16. YÜZYILDA AKSEKİ (Yerleşme, Nüfus ve Ekonomi)

Akseki'de boyahane kaza merkezi olan Marolya'da bulunmaktadır. Boyahanenin yıllık vergisi ise 40 akçedir⁹².

Çift, bennâk, mücerred ve asiyâb gibi resmler, ne zaman ve ne kadar alınacağı ortalama olarak belli olduğu için bunların miktarları tahrir defterlerinde kaydedilmiştir. Fakat bazı gelirler herhangi bir şahıstan veya yerden alınan resmler olmadığı gibi, bir hâsılâtın öşrü de olmadığı için ne kadar hâsılât sağlanacağı da bilinmediğinden bu çeşit gelirlere *bâd-ı heva* denilmiştir⁹³. Tahrir defterlerinde, nahiye veya köy gelirlerinin en sonunda yazılan bu vergi 1500 tarihli defterde "*bâd-ı heva*" olarak kaydedilmişken, 1575'te ise de "*bâd-ı heva ve resmi arûsane*" şeklinde kaydedilmiştir. Bunlardan "*resm-i arûsane*" evlenecek kızdandan ve dul kadından alınan vergidir⁹⁴. 1500 tarihli defterde *bâd-ı heva* vergisi olarak 3.467 akçe alınırken, 1575'te ise bu vergi 6658 akçedir.

Osmanlı Devleti'nde, toprağın mülkiyeti ve kontrolü daima devletin uhdesinde idi. Bunun için reayanın toprağını satması veya vakfetmesi gibi bir durumu yoktu. Fakat toprak sahibi reaya, vefat ettiği zaman yerleri tamamen oğullarına intikal etmektedir. Bu intikal sırasında herhangi bir resm alınmamaktadır⁹⁵. Fakat toprak başka birine intikal ettiği zaman "*resm-i tapu*" adı altında bir vergi alınmıştır. Bu vergi babadan oğla arazi intikalinde alınmayıp, yeni bir arazi alındığı zaman alınmakta idi⁹⁶. *Deştâni* ise ekili yerlere zarar veren hayvan sahiplerinin ödedikleri para cezasıdır⁹⁷. Akseki ve çevresinde 1500 yılında bu vergiye rastlanmazken, 1575'te "*resm-i tapu ve deştâni*" şeklinde kaydedilmiş ve toplanan vergi miktarı ise 4154 akçedir.

Kırsal kesimde hâsıl olan mahsuller, sipahi tarafından aynî olarak alınmakta ve sipahinin elinde nakde çevirebilmek maksadıyla pazara sürebileceği miktarda mahsul bulunmakta idi. Kanunnamelerin genel hükümlerinden anlaşıldığına nazaran, reaya aynı zamanda sipahinin mahsulünü muhafaza edebileceği bir ambar yapmak ve mahsulü en çok bir günlük mesafedeki "*akreb pazara*" (yakın pazar) taşımak ile mükellefti. Öte yandan köylü de nakdî vergilerini ödeyebilmek ve başka ihtiyaçlarını karşılayabilmek maksadıyla, maişeti için ayırdığı mahsulden artanını, satmak mecburiyetindeydi. İşte bu mahsuller, genellikle kır kesiminde idarî üniteler dâhilindeki muayyen pazarlara sevk edilirdi. Haftada bir gün kurulan mahalli pazarlarda, mal mübadelesinde bulunulur, muhtemelen, civardaki kasabalar ve şehirlerden gelen tacirler, mahsullerin en önemli alıcıları olurdu⁹⁸.

Akseki'de en büyük pazar, Marolya Köyü'nde Akseki adı ile kurulan pazardır. Bu pazar 1500 tarihli defterde, Alâiye Sancağı ihtisabından olup geliri diğer ihtisaptaki

⁹² TKA, TD, nr. 172, vrk. 76ab.

⁹³ Halil Sahillioğlu, "*Bâd-ı Hevâ*" *DİA*, IV, İstanbul 1991, s. 416-418.

⁹⁴ Çağatay, "*Re'ayadan Alınan Vergi*", s. 506, 507.

⁹⁵ Çağatay, "*Re'ayadan Alınan Vergi*", s. 504.

⁹⁶ Akgül, *Alaiye*, s. LVI.

⁹⁷ Hayvan sahibine dayak cezası da verilmiştir. At, katır ve öküz ekine girerse sahibine hayvan başı 5 değnek vurulup 5 akçe alınmaktadır. Koyun ekine girerse 2 koyuna 1 değnek vurulup 2 akçe alınmıştır.

⁹⁸ Emecen, *Manisa*, s. 268.

pazarlarla birlikte verilmiştir⁹⁹. 1530'da Akseki Pazarı'nın geliri 1000 akçe olup mirliva haslarına aittir¹⁰⁰. 1575'te bu pazar, "bac-ı bazar-ı Akseki" olarak kaydedilmiş ve yıllık geliri 1000 akçedir¹⁰¹. Akseki'nin ikinci büyük pazarı ise Kagras Köyü'nde Cuma günleri kurulan ve yıllık olarak 400 akçe (bac-ı pazar)" vergisi olan pazardır¹⁰².

Tablo 5: 1500 ve 1575 tarihlerinde Akseki'den alınan vergiler

No	Verginin Adı	1500		1575	
		Vergi Bedeli	%	Vergi Bedeli	%
1.	Öşr-i gallât	24800	33,9	53955	38,3
2.	Öşr-i penbe	3080	4,2	9508	6,75
3.	Öşr-i simsim	20	0,02	530	0,37
4.	Öşr-i bağ ve meyve	1900	2,6	2842	7
5.	Öşr-i ceviz	60	0,08	159	0,11
6.	Öşr-i bādâm	-		200	0,14
7.	Öşr-i bostan ve sebzevat	30	0,04	952	0,67
8.	Öşr-i harnub	-		33	0,02
9.	Resm-i ağnam	14869	20,3	21326	15,1
10	Resm-i kovan	485	0,66	1913	1,35
11	Resm-i çift	22588 ¹⁰³	30,9	17478	12,4
12	Resm-i bennak	-		13524	9,6
13	Resm-i mücerred	-		2864	2,03
14	Resm-i asiyâb	500	0,68	1075	0,76
15	Resm-i tahinhâne	-		615	0,40
16.	Resm-i boyahane	-		40	0,02
17.	Bac-ı bazar	-		1400	0,99
18.	Bâd-ı hevâ (arus-yava vs.)	3467	4,7	6658	4,72
19.	Resm-i tapu ve deştâni	-		4154	2,94
20	Resm-i yaylak-otlak vs.	-		50	0,03
21	Cizye-i gebran	1250	1,71	1620	1,15
Toplam		73049	100	140852	100

Tablo 5'te görüleceği üzere Akseki'de en çok vergi hububat alınırken bunu şahısların ödediği (çift, nim çift, bennak, caba) vergiler izlemektedir. Bunları ise küçükbaş hayvan vergisi takip etmektedir. Vergi gelirlerinin yüzde birin altında olanlar ise, susam, harnub, ceviz, badem, bostan, tahinhane, boyahane ve yaylak vergisi gelmektedir.

⁹⁹ BOA, TD, nr. 990, s. 129.

¹⁰⁰ BOA, TD, nr. 990, s. 619.

¹⁰¹ TKA, TD, nr. 172, vrk. 76ab. Bu miktar Marolya'nın hâsıl toplamına ilave edilmemiş. Yine Alâiye Sancağı ihtisap gelirleri içinde ve sancak beyi haslarındandır.

¹⁰² TKA, TD, nr. 172, vrk. 85a.

¹⁰³ Çift, nim çift, bennak, kara ve mücerred vergi gelirleri birlikte kaydedilmiştir.

16. YÜZYILDA AKSEKİ (Yerleşme, Nüfus ve Ekonomi)

Tablo 6: 1500, 1530 ve 1575 yıllarında Akseki köylerinin toplam hâsılları

S.N	Köy adı	1500	1530	1575
1	Marolya	2761	5014	10798
2	Berliye	6201	-	11101 ¹⁰⁴
3	Görsetler, nam-diğer Görsele	4284	7400	7724
4	Birgos	4560	10731	10978
5	Manaval	5202 ¹⁰⁵	1490	2150
6	Efteşe	2361	2329	752
7	Çaltılıçukur	-	-	580
8	Karadere	-	-	722
9	Minyat ve Eskihişar	3400	4912	7594 ¹⁰⁶
10	Pahahut ve Güneycik	2021	2639	2410
11	Murt	2344 ¹⁰⁷	3385	3964 ¹⁰⁸
12	Eyügalu	6000	7712	9718
13	Şehabsusuz	-	6125	5134
14	Kagras	3069	5119	8082
15	Tutus	-	-	264
16	Cöykar?	-	-	648
17	Simyan, nam-ı diğer Değirmenlik	2900	-	4175
18	Karıkişla	-	-	1116
19	Gelves	8005 ¹⁰⁹	11761 ¹¹⁰	4047
20	Alavade	-	-	6358
21	Bucaklu	-	-	3934
22	Didere	-	-	3195
23	Kıravganda			2614
24	Bucak tonrul, nam-ı diğer Yarpuztonrul	1271	1540	2212
25	Sülles	3698	4592	6638
26	Akşehab	4204	5700	5396
27	Saranas	-		1036
28	Gödenes	2787	3502	4656
29	Minariye	-	-	1568
30	Bucakkişla	-	-	3036
31	Güneykişla	-	-	1212

¹⁰⁴ Sarhaliller geliri Berliye ile birlikte kaydedilmiştir.

¹⁰⁵ Karadere ile beraber yazılmış.

¹⁰⁶ Fersun, Eskihişar, Makalos, Aklar'ın gelirleri Minyat ile birlikte kaydedilmiştir.

¹⁰⁷ Mukalus, Çaltılıçukur ve Güdere beraber yazılmıştır.

¹⁰⁸ Kiliseli ile beraber yazılmıştır.

¹⁰⁹ Gelves, Bucaklu, Alavade, Didere ve Kıravganda'nın gelirleri birlikte yazılmıştır.

¹¹⁰ Gelves, Bucak, Alacık, Didere gelirleri Kıravganda ile birlikte yazılmıştır.

32	Çimi	4433	5013	7040
33	Şehab diğer	3548		-
Toplam		73.049	88.964	140.852

Tablo 6'da görüleceği gibi 1575 yılında Akseki'yi oluşturan köylerin hâsıllarında artış görülmektedir. Bunun nedeni nüfus artışından dolayı daha önce tarıma elverişli olmayan yerlerin reaya tarafından tarım alanlarına kazandırılmasıdır.

Vakıflar

Vakıflar, İslam devletlerinde büyük önem kazanmış, sosyal ve iktisadi hayat üzerinde asırlarca derin tesirler bırakmış dinî-hukuki müesseselerdir. Bütün Türk- İslam devletlerinde âdeti bir yarış hâlinde gelişen vakıflar, bilhassa Osmanlı Devleti'nde tekâmülünün zirvesine ulaşmış¹¹¹ ve Türk kültür hayatında son derece önemli rol oynayan müesseselerden biri olmuştur¹¹². Bu kurumlar Osmanlı toplumunda sosyal hayatın hemen hemen her alanında kendine yer bulmuş; günümüzde kamunun sunmuş olduğu pek çok hizmet, geçmişte, İslam'ın ilk dönemlerinden itibaren, vakıflar tarafından yerine getirilmiştir. Osmanlı döneminde zirvesini yaşayan bu kültür, bir medeniyete dönüşmüş; padişahın, devletin en ücra köşesindeki reaya kadar pek çok kimse vakıf kurmuştur. Camiler, mescitler, medreseler, hastaneler, tekkeler, çeşmeler, suyolları gibi dinî ve sosyal pek çok kurum zengin ve hayırsever kimseler tarafından hem hizmete açılmış; hem de hayatîyetlerini sürdürebilmeleri için bırakılan gelir kaynaklarıyla ayakta tutulmaya çalışılmıştır. Yukarıda sözü geçen kurumlara akar yani gelir olmak üzere kimi zaman menkul yani para, kimi zaman tarla, bağ, bahçe, han, hamam, bedesten, dükkân gibi gayrimenkuller vakfedilmiştir.

Akseki kazasının gelirlerinin bir kısmı vakıflara tahsis edilmiştir. Bu vakıfların tamamı kaza bölgesinde hizmet vermektedir.

Kaza genelinde cami ve mescitlerin masrafları vakıflar yoluyla karşılanmaktadır. 1530 ve 1575 tarihli tahrir defterlerinde Akseki'de bir mescit, dört cami vakfı bulunmaktadır. Bunlar, Fersun Köyü'nde Şeyh Abdülaziz Mescidi vakfı¹¹³, Murt köyünden Halil ve Hoca Fakih Camii¹¹⁴, Karadere Köyü Yusuf v. Elsüz Camii¹¹⁵, Viranyakası'nda Hacı Ahmed¹¹⁶ ve Akseki'nin merkezi olan Marolya'nın cami vakfidir¹¹⁷ (bk. Tablo 7).

¹¹¹ Yusuf Halaçoğlu, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, Ankara 1995, s. 155.

¹¹² Bahaeddin Yediylıdız, *XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi Bir Sosyal Tarih İncelemesi*, Ankara 2003, s. VII.

¹¹³ BOA, TD, nr. 166, s. 621; TKA, TD, nr. 172, 138.

¹¹⁴ BOA, TD, nr. 166, s. 621; TKA, TD, nr. 172, 143.

¹¹⁵ BOA, TD, nr. 166, s. 621; TKA, TD, nr. 172, 143.

¹¹⁶ BOA, TD, nr. 166, s. 621; TKA, TD, nr. 172,143.

¹¹⁷ TKA, TD, nr. 172, 145.

16. YÜZYILDA AKSEKİ (Yerleşme, Nüfus ve Ekonomi)

Akseki'de bu dönemde Bucaklu Köyü'nde bir medrese bulunup, müderrisi ise Mevlana Fahreddin v. Mevlana Şemseddin Hüseyin'dir¹¹⁸.

Kazadaki vakıf gelirlerinden bir kısmı da bölgedeki zaviyelere ayrılmıştır. Bu dönemde Akseki'de dokuz zaviye bulunmaktadır. Bu zaviyelerin üçü Gödene'de ikisi Minariye'de ve birer adet olmak üzere Alavade, Viranyakası ve Geleve'de bulunmaktadır. Gödene Köyü'nün ilk zaviyesi Derviş İdris Zaviyesi¹¹⁹, Gödene'nin diğer zaviye ise Ahmed veled-i Bulduk Zaviyesi'dir¹²⁰. Gödene Köyü'nün üçüncü zaviye ise Ali veled-i Mehmed'in kurduğu zaviyedir¹²¹. Akseki'deki diğer zaviyeler ise, Viranyakası Köyü'nde olan Şeyh İdris Zaviyesi'dir¹²². Bir diğer zaviye ise Gelves Köyü'nde Pir Ahmed veled-i İbrahim Zaviyesi'dir¹²³. Bir başka zaviye ise Alavade Köyü'nde Hacı Yusuf Zaviyesi¹²⁴ ve Minariyede ise Genç ve Sadduk Abdal Zaviyesi¹²⁵.

Tablo 7: Akseki'de vakıflar ve gelirleri

No	Vakfın Adı	Bulunduğu yer	Geliri
1	Halil ve Hoca Fakih Camii	Murt	400 akçe
2	Yusuf v. Elsüz Camii	Karadere	245 akçe
3	Hacı Ahmed Camii	Viranyakası	290 akçe
4	Marolya Köyü Camii	Marolya	300 akçe
5	Hacı Ahmed v. Yeni Bey Camii	Berliye Armağan Bucağı	145 akçe
6	Medrese	Bucaklu	100 akçe
7	Şeyh Abdülaziz Mescidi	Fersin	150 akçe
8	Şeyh İdris Zaviyesi	Viran yakası	875 akçe
9	Pir Ahmed Zaviyesi	Gelves	300 akçe
10	Hacı Yusuf Zaviyesi	Alavade	400 akçe
11	Derviş İdris Zaviyesi	Gödene	45 akçe
12	Ahmed v. Bulduk Zaviyesi	Gödene	200 akçe
13	Ali v. Mehmed Zaviyesi	Gödene	130 akçe
14	Genç Abdal Zaviyesi	Minariye	100 akçe
15	Sadduk Abdal Zaviyesi	Minariye	4050 akçe

¹¹⁸ TKA, TD, nr. 172, 145.

¹¹⁹ TKA, TD, nr. 172, vrk. 148a.

¹²⁰ TKA, TD, nr. 172, vrk. 148a.

¹²¹ TKA, TD, nr. 172, vrk. 149b.

¹²² BOA, TD, nr. 166, s. 620; TKA, TD, nr. 172, vrk. 138a.

¹²³ TKA, TD, nr. 172, vrk. 148a.

¹²⁴ TKA, TD, nr. 172, vrk. 148a.

¹²⁵ TKA, TD, nr. 172, 145.

Sonuç

16. asırda Akseki iktisadi vaziyeti tamamen tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. En çok ziraatı yapılan ürünü ise hububat olup bunu bir sanayi bitkisi olan pamuk izlemektedir. Ayrıca sanayi işletmesi olarak değirmen, boyahane ve tahinhane bulunmaktadır. Anadolu'nun diğer şehir ve kasabalarında olduğu gibi nüfus artışı olmuş, nüfus artarken üretilen tarım ürünleri ve çeşitleri artmıştır. Arazinin engebeli ve orman olmasından çiftliklere rastlanmazken çiftliğin yarısı olan nim çift daha fazladır. Şahısların verdikleri vergilerden en çok bennak vergisidir. Kazanın gelirlerinin büyük bir kısmı sipahilere tımar olarak verilirken, bir kısmı da vakıflara ayrılmıştır. Kazada elde edilen mahsullerin büyük bir kısmı kurulan iki mahalli pazarda satılmakta veya değiş tokuş yapılmaktadır.

Nahiye olduğu zaman köy sayısı 21 iken, kaza statüsüne yükseltildiği zaman köy sayısı 37'dir. Nitekim arazi yapısı nedeniyle ve nüfusun artması ile bazı köyler mahallelere ayrılmıştır. Ayrıca insanların sosyal ve dini ihtiyaçlarını karşılamak üzere kaza genelinde dört cami, bir mescit, sekiz zaviye ve bir adette medrese bulunmaktadır.

Kaynakça

I-Arşiv Vesikaları

1-Başbakanlık Osmanlı Arşivi [=BOA]

a- Tahrir Defterleri [=TD], nr. 166, 990.

b- Maliyeden Müdevver Defterleri [=MAD], nr. 16029.

2-Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyûd-ı Kadime Arşivi [=TKA], TD, nr. 172.

II-Araştırma ve İncelemeler

Acun, Fatma, "Osmanlı Tarihi Araştırmalarının Genişleyen Sınırları: Defteroloji", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, I (1999), s. 319-332.

Açıkel, Ali, - Susam, Tekin, "Artukabad Kazasının Yerleşim ve Nüfus Yapısı (1455-1600)", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XVIII/ 2, İzmir 2003, s. 1-23.

Afyoncu, Erhan, "Türkiye'de Tahrir Defterlerine Dayalı Olarak Hazırlanmış Çalışmalar Hakkında Bazı Görüşler", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 11 (2003), s. 267-286.

Akgül, Mehtap, *16. Yüzyıl Arşiv Kayıtlarına Göre Alâiye'nin Sosyal ve Ekonomik Hayatı ile Nüfus ve İdari Taksimatı*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Fakültesi Türk İktisat Tarihi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1989.

Barkan, Ömer Lütfi (1993), "Çiftlik", *İA*, III, İstanbul, s. 392-397.

Barkan, Ömer Lütfi, "Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi", *Türkiyat Mecmuası*, X, İstanbul 1953, s. 1-25.

16. YÜZYILDA AKSEKİ (Yerleşme, Nüfus ve Ekonomi)

- Becker, C. H., "Cizye", *İA*, III, İstanbul 1979, s. 199-201.
- Braudel, Fernand, *II. Felipe Döneminde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası I*, Ankara 1993.
- Cezar, Mustafa, *Mufassal Osmanlı Tarihi, Resimli-Haritalı*, III, Ankara 2011.
- Çınar, Hüseyin, Gümüüşçü, Osman, *Osmanlıdan Cumhuriyete Çubuk Kazası*, Ankara 2002.
- Çiçek, Kemal, "Osmanlı Tahrir Defterlerinin Kullanımında Görülen Bazı Problemler ve Yöntem Arayışları", *Türk Dünyası Araştırmaları*, 97 (1995), s. 93-111.
- Danişmend, İsmail Hami, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C. I, İstanbul 1971.
- Demir, Alpaslan, "XV-XVI. Yüzyılda Turhal Kazası'nda Nüfus-Toprak İlişkisi", *OTAM*, S 27, Bahar 2010, s. 59-88.
- Demir, Alpaslan, *XVI. Yüzyılda Samsun-Ayıntab Hattı Boyunca Yerleşme, Nüfus ve Ekonomik Yapı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2007.
- Deny, John, "Sancak", *İA*, C.X, İstanbul 1993, s.186-189.
- Doğanay, Hayati, *Türkiye Beşeri Coğrafyası*, Ankara 1997.
- Emecen, Feridun M., "Ağnam Resmî", *DİA*, I, İstanbul 1988, s. 478-479.
- Emecen, Feridun, "Sosyal Tarih Kaynağı Olarak Osmanlı Tahrir Defterleri", *Tarih ve Sosyoloji Semineri, Bildiriler*, İstanbul, 1990, s. 142-156.
- Emecen, Feridun, *XVI. Asırda Manisa Kazâsı*, Ankara 1989.
- Ercenk, Giray, "Pamphylia Bölgesi ve Çevresi Eski Yol Sistemi", *Bellekten*, LVI/216, Ankara 1992.
- Gökbilgin, M. Tayyib, "Nâhiye", *İA*, IX, İstanbul 1979, s. 37-39.
- Göyünç, Nejat, "Hâne Deyimi Hakkında", *İÜ. EFTD*, 32, İstanbul 1979, s. 331-348.
- Gümüüşçü, Osman, *XVI. Yüzyılda Larende (Karaman) Kazasında Yerleşme ve Nüfus*, Ankara 2001.
- Gürbüz, Adnan, "XVI-XVII Yüzyıllarda Alâiye Kalesi", *X. Alanya Tarih ve Kültür Semineri*, 26-27 Mayıs 2001, s. 207-226.
- Halaçoğlu, Yusuf, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, Ankara 1995.
- Hinz, Walter, *İslamda Ölçü Sistemleri*, (çev: Acar Sevim), İstanbul, 1990.
- Hoca Saadetin Efendi, *Tacü't-Tevarih*, (çev. İsmet Parmaksızoğlu) III, Ankara 1999.
- İnalcık, Halil, "Osmanlı Metrolojisine Giriş", (ter: Eşref Bilge Özbilen), *Türk Dünyası Araştırmaları*, S.73, İstanbul 1991, s. 21-49.
- İnalcık, Halil, "Osmanlılarda Cizye", *DİA*, VIII, İstanbul 1993, s. 45-48.

- İnalcık, Halil, "Osmanlılarda Raiyyet Rüsûmu", *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*, İstanbul 1996, s. 31-65.
- İnalcık, Halil, *Devlet-i Aliyye*, İstanbul 2009.
- İnalcık, Halil, *Hicri 835 Tarihli Suret-i Defter-i Sancak-i Arvanid*, Ankara 1954.
- İnalcık, Halil, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, I, (çev. Halil Berktaş), İstanbul 2000.
- İslamoğlu, Huricihan, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Köylü*, İstanbul 2010.
- İzbırak, Reşat, *Coğrafya Terimler Sözlüğü*, İstanbul 1992.
- Kankal, Ahmet, "16. Yüzyılda İdari-İktisadi ve Sosyal Açından Kargı Kazası", *OTAM*, S 3, Ankara s. 223-245.
- Kankal, Ahmet, *XVI. Yüzyılda Çankırı*, Çankırı 2009.
- Kıvrım, İsmail, *Taşova-Erbaa Yerleşme-Nüfus ve Ekonomi (15-16. Yüzyıl)*, İstanbul 2014.
- Kocakuşak, Süha, "Alanya'da Kentleşmeyi Etkileyen Coğrafi Faktörler", *I. Alanya Tarih ve Kültür Seminerleri*, Alanya 1992, s. 103-104.
- Konyalı, İsmail Hakkı, *Alâiye*, İstanbul 1946.
- Kunt, İ. Metin, *Sancaktan Eyalete, 1550-1650 Arasında Osmanlı Ümerası ve İl İdaresi*, İstanbul 1978.
- Nedkoff, Boris Christoff, "Osmanlı İmparatorluğunda Cizye", *Belleten*, (çev. Şinasi Altundağ), VII/32, Ankara 1944, s. 621-624.
- Neşet Çağatay, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Re'ayadan Alınan Vergi ve Resimler", *AÜDTCFD*, V/5 (1947), s. 503.
- Öz, Mehmet, "Akdağ'ın Eteklerinde Seyyidler ve Osmanlılar XV. Yüzyıldan XVII. Yüzyıla Lâdik Kazası", *Geçmişten Geleceğe Samsun 2007*, 2. Kitap, (hızl. Cevdet Yılmaz) Samsun 2007, s. 27-73.
- Öz, Mehmet, "Osmanlı Klasik Döneminde Tarım", *Osmanlı*, III, Ankara 1999, s. 66.
- Öz, Mehmet, "Tahrir Defterlerine Göre Vezirköprü Yöresinde İskân ve Nüfus (1485-1576)", *Belleten*, LVII/ 219, Ankara 1994, s. 509-537.
- Öz, Mehmet, *XV-XVI. Yüzyıllarda Canik Sancağı*, Ankara 1999.
- Özdeğer, Hüseyin, *Onaltıncı Asırda Ayıntâb Livâsı*, C. 1, İstanbul, 1988.
- Özkan, Selim Hilmi, *Osmanlı'dan Cumhuriyete Gündoğmuş(Kise ve Nağlu Nahiyeleri)*, Alanya, 2011.
- Özkan, Selim Hilmi, "XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Alâiye Sancağının İdari Yapısı ve Nüfus Durumu", *Türklük Bilim Araştırmaları Dergisi*, *TUBAR*, C. XXIX, S. 29, 2011, Bahar.

16. YÜZYILDA AKSEKİ (Yerleşme, Nüfus ve Ekonomi)

Özgür, Ertuğrul Murat, *Yerleşme Coğrafyasına Giriş*, Ankara 2010.

Pakalın, M. Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I, İstanbul 1993.

Sahillioğlu, Halil, "Bâd-ı Hevâ" *DİA*, IV, İstanbul 1991, s. 416-418.

Saraçoğlu, Hüseyin, *Akdeniz Bölgesi*, İstanbul 1989.

Tuncer, Hadiye, *Osmanlı İmparatorluğu Arazi Kanunları*, Ankara 1963.

Turan, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 2004.

Tümertekin, Erol, Özgüç, Nazmiye, *Beşeri Coğrafya İnsan Kültür, Mekân*, İstanbul 2006.

Ünal, Mehmet Ali, *XVI. Yüzyılda Harput Sancağı (1518-1566)*, Ankara 1989.

Yediyıldız, Bahaeddin, *XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi Bir Sosyal Tarih İncelemesi*, Ankara 2003.